

Микола Дерлиця.

Х М И З.

I.

Денис Хмиз, урядник при дирекції скарбу, почував ся добре на своїм становищі. Він був сам один, а його платня зовсім вистарчала на вигідне житє. Більше немов і не вимагав від сьвіта.

Хмиз походив із родини, в якій боротьба за хлїб насущний ніколи не вгавала, тай він сам у потї чола добивав ся свого становища, тим то дивив ся на сьвіт із свого матеріального погляду. В бюрі мав славу доброго урядника, бо справді працював сумлінно; йому всьміхав ся певнісїнко „золотий ковнїр“, але Хмиз не думав про се, не вибігав надїями перед себе, бо сподїване в видї авансів по турї мало прийти само. Він таки зовсім не мав звичаю, як то кажуть, будувати замки на піску, а в початках своєї урядничої служби навіть щадив із невеличкої платні, немов бояв ся, щоб не вернули тяжкі часи, які переживав підчас студій. Потім освоїв ся з житєм і перестав щадити, хоч платня все наростала; всі гроші видавав на свою особу і уважав се правильним у житю порядного чоловіка. Тай жив вигідно одинцем. Був іще молодий, статний, рослий брунет, усе при добрім здоровлю, а житє в рухливім місті і все довкола нього так складало ся, що не відчував самоти. Давнійше були хвилі, коли перед його уявою пересувала ся привабна постать жінки, але се кінчило ся самими привидами.

Хмиз звичайно охолоджував таку уяву міркуваннями, що він не в силі дати жінці і рідні таке удержанє, яке він уявляв собі. Пролетаріїв і так досить на сьвіті! — з серцем мовляв собі Хмиз. І з року на рік привиди жінки що раз померкали, він говорив

про се хіба жартуючи з товаришами і незаметно повільно сходив на шлях життя самотніх богатих кавалерів. Ходив до бюро, поза урядовими годинами ходив на проходи, до театру, столував ся по реставраціях і там любив посидіти при склянчині доброго нива. Хмиз належав до просвітних товариств руських і то обох партій, але тільки як член спомагаючий, бо в обсягу свого становища не мав стичности з руською справою. Коли його як члена кликали на збори товариства, він звичайно відмовляв ся :

— На що я вам здав ся, хіба наложити податок? До того я готов!

Але такий він не був і навпаки, почував якийсь тягар на своїй совісті: коли в уряді мав діло з великими колюмнами чисел податкових, а числа в його очах багріли, тоді йому здавало ся, що він бабрав ся в кервавиці бідного рідного народу. Із за того він тим радійше платив членські вкладки до товариств, а просвітні книжочки велів носити меншим братам-селянам, які мали охоту читати, а не мали за що купити собі книжку. Попри те все Хмиз уважав бюрову працю першим завданням свого життя; в бюрі він використовував своє знанє і силу, тимто справедливо замічали Поляки, Хмизові товариші з бюро, кілька разів обмовляли його особу:

— Коли „Rusinisko“ добеть ся уряду, то працює, як віл.

II.

— Чоловіче, жени ся, бо чим дальше, тим гірше для тебе! — жартуючи напминав Хмиза його бюровий товариш Саламонський, сам жонатий від кількох літ.

— Аби се наступило, перше мусів би я сам закохати ся, а потім мати певність, що дотична особа любить мене! — поважно відповідав Хмиз.

При Хмизовій вдачі справа женячки сама ледво коли поступила би по-за такі поважні погляди. Жіноцтво, яке Хмиз знав, або про яке говорило ся в його кружку, то були самі кокетки, які він уважав за здатні на всьо, тільки не на жінок. В домах із ріднями, крім Саламонських, він не бував, бо не мав знайомостей і не старав ся робити їх, а при таких він не міг закохати ся, хоч може й бажав собі того. Саламонського Хмиз відвідував, як доброго бюрового товариша, і любив десь колісь побути між порядними жінками та трохи подрочити ся з ними.

У Салямонського часто гостювала жіноча сестра, панна Боґуміла. Не без того, що Салямонський рад був висватати Хмиза за Боґумілу, бо він досить часто торгав його тою женячкою, але Хмизови така гадка не приходила до голови, бо панна Боґуміла від першого разу не зробила на нього вражіня. Вона була блондинка, ростом під пару Хмизови і гарна, тільки не доставало вже в виразі її лица, в погляді очий, звабливих мрій дівочих.

Хмиз нічого не догадував ся, здорово сьміяв ся в вибагів Салямонського і віддячував ся йому таким самим способом, звичайно на тему частих гостин бузька в домі Салямонського.

— Бій ся Бога Хмизе, жени ся, бо ось уже маєш катар! — гукав нераз Салямонський на ціле бюро, як із приватних сторін не було нікого.

— Маловажна причина! — відповідав Хмиз.

— Адже-ж можеш умерти! Слухай, приятелю! Жінка зварила би тобі румянку і всьо було би добре! — горлав Салямонський. Інші урядники сьміяли ся і докидали свої вигадки.

Хмиз мало що відповідав, а більше підглядав Салямонського, щоб його на чім будь приловити і взяти теж на сьміх.

Засідка швидко вдала ся. Салямонський вибрав із мошонки дрібні гроші, складав їх у купки на бюрі і брав на око, котра купка більша. Притім заглядав, то шпортов пальцями в порожній мошонці. Хмиз вдатно догадав ся, що Салямонський має робити справунки на сьв. вечір і йому не стає грошей — звичайно перед першим. Хмизови видало ся вельми сьмішним, що його товариш, в уряді справний бухгалтер, в домашніх обрахунках послуговував ся примітивним способом — на купки.

— Ха, ха, ха, — засьміяв ся Хмиз. — По правді сказав один автор, що отець родини, наче корінь ростини, порпає що раз глибше, щоб добути як найбільше соків. Але ти, приятелю, дай спокій, бо вивертиш діру в мошонці і однаково не вийде з того ніщо путне — глузував Хмиз.

Салямонський потроха відчув оскорбу, що хтось так заглянув у його душу.

— Ти молю суспільний! Поїдаєш готову працю суспільности, а що для неї добуваєш, що витворюєш?! Ціле ніщо. Я бодай стараю ся дати суспільности нових членів! — говорив Салямонський піднесеним голосом, як би насправду сварив ся, і наближав ся до Хмиза. — Береш ся робити якісь порівняня, сам не знаючи, що

то сім'я. Ха, ха, ха, говориш хіба, як темний про краски. А проте, щоб дати тобі нагоду набрати відповідного знання, прошу тебе на сьв. вечір.

Хмиз подав руку на згоду.

На другий день, як став ладити ся в гостину до Салямонських, почував нехить. Се чисто родинне сьвято; вони будуть правити собі сантименти, а я буду непотрібним сьвідком при тім. Шкода, що я обіцяв прийти — вагував ся Хмиз. Він іще пригадав неминучий оплаток і стратив охоту до тої гостини. Вже як іти, то хіба по всім! — остаточно рішив Хмиз і навмисне проводівав час, аби прийшов до Салямонських по вечері.

— Ну, таки раз прийшов! — почув докір на повитанє. По накритім столі пізнав, що на нього чекали з вечерю. Йому зробило ся непрємно і жаль домашніх. Діти Салямонських навіть не хотіли витати ся з ним. Він хотів сказати якийсь викрут, але ніхто не слухав його виправдування, бо домашні раді, що прийшов довго вичікуваний гість, розбігли ся подавати, що було потрібне до вечері. У Салямонських була також панна Богуміла.

Хмиз зістав ся сам серед кімнати і почав оглядати ся. Чо-муть шукав традиційного руського снопа в куті, бажав побачити хоч клаптик пахучого сїна під обрусом на столі. Не було й сліду їх. І бідним, таким бідним видавав ся йому той сьв. вечір: звичайно накритий стіл, пусті тарелі, дві сьвічки, поміж ними струцля від цукорника. Тільки притишене поранє домашніх, їх поважно задумані облича, той пів-сумерк, що виглядав із кутів кімнати, заповідали грядуче сьвято. А може справді так має виглядати сьв. вечір, як сьвято убогих, а не як руський празник?! — думав Хмиз...

Салямонська попросила до стола.

Салямонський взявши в руки оплаток хотів виповісти свої бажання, та зараз розжалобив ся і сказав:

— Та ви знаєте, чого я вам бажаю! — тай став ніжно обіймати і цілувати жінку, дітей, ломаючи з ними оплаток.

Хмиз не належав до надто вразливих людей, а проте задививши ся на ту подію сам затремтів. Він відбирав у цілій повноті почування свого бюрового товариша, але відбирав їх як чужі; душею вслухував ся в ту розкіш голубячих себе сердець, а сам чув студений біль коло серця.

— Я ще ніколи не зазнав такого щастя — вітхнув Хмиз і повів довкола себе допитливим поглядом. І чому?!

Його очи в півлороги стрінули ся з поглядом Боґуміли. Він і вона нечайно опустили очи в низ, пристиджені, що задивили ся на себе довше, як звичайно, наче жажнули ся.

При тім Хмиз почув на цілім тілі горячо, аж сперло йому дух. Він хотів запитати її, що стало ся, що то було? Але з остраху перед чимось невидимим не посьмів підвести очи. А вже-ж Хмиз тоді закохав ся.

Він тремтячи, машинально переломив із Боґумілою поданий оплаток і знов задивив ся на неї, як би перший раз побачив її. Вона гляділа десь на стіл, а пишній румянець покривав її лице. По роздутих ніздрях було знати, що її груди важко працювали. В сій хвилі вона була для нього найгарнійша з усіх жінок. Їх очи ще раз зійшли ся... На другий день Хмиз виразно об'явив Боґумілі свої гадки, свої почування до неї, і стрінув взаємність. Він уже цілі сьвята перебув у Саламонських.

Саламонський при найближшій нагоді розголосив у бюрі, що Хмиз дістав панну на боже деревце.

— Колеґа дарує, але то справа занадто поважна, щоб робити з неї жарти — усовіщував Хмиз Саламонського.

Хмиз полюбив Боґумілу цілою душею і сам спостерігав се в своїм поведеню. Щоб не бути сьмішним, як який молодик, він придумав різні позори. Так прийшовши до бюра в новісїнськїм убраню, ходив від одного урядника до другого і велів пробувати матерію свого убраня, яке ніби було зроблене ще минулого року, а він вдягнув його тільки так для перевіреня. Модні ковнірці, такі що сягали до вух і натискали під щоками червоний шлячок, називав вельми гігієнічними... Все те робило ся для панни Боґуміли.

Хмиз дивувався своїй любови і самому собі. Давнійше він наче не добачував Боґуміли, а потім без неї йому було пусто дома, тісно на широкім сьвітї, не ставало повітря до віддиханя, коли не був при нїй.

Боґуміла не мала вже родичів, була сирота, тому Хмиз відразу просив Саламонського, щоб вона дальше лишила ся у нього і не виїздила нікуди до рідні.

По урядовій службі спішив до своєї любки, дивив ся на її гарні, синї очи і не міг надивити ся; милував трохи острій, а проте енергічний профіль її лица, широкі, розкішні уста і не міг намілувати ся.

Не менше любила Богуміла його. Вона витала його кожного разу ширі і ширі виявляла свої почування. Коли їх лишено самих у кімнаті, вона любо щebetала:

— Дузеньку, вчи мене по руськи говорити!

Він зачинав: люблю! — Вона випереджувала його: — Любиш?! — Він поправляв: Люблю, любиш!

Та вона повтаряла з помилкою: — Люблю! — Любиш!

— Справді вельми гарне слово і вся руська мова гарна, коли має такі слова — мовила Богуміла, перериваючи граматичні вправи. — Воно таке шепеляве, пестливе, невинне, а навіть склад уст якийсь відповідний! — притім вона витягала коралеві уста наперед, вимовляючи: Люблю!

Він ловив той чудовий склад її уст своїми устами — і питав: Любиш?! дуже?!

На таких розмовах їх бесіда плила як чарівна музика, а вони все не могли наговорити ся, як не можна вичерпати всю воду з жерела.

III.

По Водохрещях Хмиз оженив ся. Як статочий мущина він міг дати своїм почуванням до панни Богуміли тільки такий вираз. Щира любов подвоювала його енергію, і він спішив ся з вінчанєм, немов хотів надігнати своє щастє. Притім він виявив немало вмільости і на кождім зарядженю полишав признаки своїх сердечних почувань.

Так Хмиз впровадив молоду жінку до готового, гарно умебльованого помешканя. Справді на се пішли всі зайві гроші і ті колишні ощадности, тай де-що взяло ся на сплату ратами, але то було нічим при признаню жінки:

— Ах, який пишний густ маєш, Дузеньку! — мовила Богуміла, оглядаючи й найменшу дрібницю домашнього урядження. Хмиз дякував палкими поцілунками за ті слова.

Тай поплило нове жите Хмизів бистрою струєю — звичайно, як медові місяці. Що дня ходили в гості, то приймали гостей у себе, бували в театрі. Богуміла з захватом відтанцьовувала карнавал. Хмиз не танцював. Він жалував, що колись не вивчив ся

тої штуки, а навіть був лютий на себе самого, як його жінка уви- хала ся в розкішнім танку в чужим мущинами і що хвилі щезала йому в очий. Він мусів задовольти ся тим, що подавав жінці лі- моняду, платив вечері, перекуски, подавав із гардероби за- гортку.

Боґуміла відгадувала ту його оскорбу і дома звичайно жалу- вала його :

— Бідний мій Дузенко! Сам не може бавити ся, але своїй жіночці не боронить — добренький мій!

Вона винагороджувала його добрість пестощами і чемно- стями.

— Ти Дузенку такий шляхотний, що якомсь не хоче ся ві- рити, щоб ти був Русин! — мовила раз Боґуміла в розпалі ніж- них висловів.

— Ха, ха, ха — засьміяв ся Хмиз. — Із тебе, кіцю, гово- рить несправедливе упередженє до Русинів! — сказав він.

— Ні, Дузенку! В твоїх жилах мусить плисти шляхотна польська кров — перечила ся Боґуміла.

— Якась моя прапрабабка була латинського обряду, але вона була справді Русинка — обороняв ся Хмиз жартуючи.

— Вона певне була Полька! Отже бачиш, що ти по ній По- ляк, шляхотний мій, мій... — лебеділа Боґуміла, цілуючи чоловіка в уста.

Останній аргумент був солодкий і влучний, так що Хмиз не гадав перечити ся, а відповів тим самим способом :

— Моя, моя солоденька Боґусь.

На сьвітї було би багато краще, як би медові місяці не минали або як би їх зовсім не було. В тїм другім разі жите плило би звичайно: не було би підвисень, ані спадів. В медових місяцях чимало поезії, жите підносить ся више обставин, а коли опісля з конечности знижує ся до звичайности, викликає незадоволенє. Жіноцтво загалом протестує при зміні медових місяців. Так за- гально відомий афоризм: „Чоловік тільки перед шлюбом добрень- кий“. У нїм тільки хронологія поцсована, а впрочім він дотичить медових місяців.

Про чоловіків годї щось одно сказати, хиба — що мовчки годять ся з конечністю.

А Хмиз в душі радів, як минув його медовий місяць. Бо останніми часами, коли сягнув рукою до кишені, то стискав порожню мошонку, як розжарене вугле. Він бояв ся просто сказати жінці, що в нього нема грошей і що належало би задовольняти ся домашнім житєм, бо не хотів журити її, за те більше засиджував ся в бюрі, а дома перед жінкою жалував ся на навал праці.

Боґуміла що инше клала собі в головоньку.

— Дузенько вже мене не любить! — мовила сумно чоловікови. Хмиз здивував ся і немов налякав ся почувши таке. Він старав ся пояснити жінці, що на сьвітї не все цвітуть цвіти, як міг запевнював свою щирю любов, але вона заєдно повтарила своє:

— Що хоч говори, все-ж ти не любиш мене так, як перше! — І робила ся що раз більше вразлива таї невесела. Хмиз питав ради у Саламонського, але той лише засьміяв ся і мовив, що головна причина того вийде пізнійше на яв. Дальше він пустив ся на хитрощі. Побравши на першого платню віддав усї гроші жінці. Боґуміла невимовно зраділа. Але в половині місяця прийшла до нього перелякана і плачучи заявила, що видала гроші до крихти.

— Ах, яка я нещаслива, що родичі не дали мені віна! Чим же ми тепер будемо жити?! — плакала Боґуміла.

— Але-ж моя Боґусь, заспокій ся! Ми потрафимо якое жити, коби тільки було розуміне, що не в тім штука, аби видати як найбільше грошей, а в тім, аби не видати більше як спромога, — вмовляв її Хмиз приголубивши жінку і зараз навів бесїду так, що вони обоє стали радити, яких видатків зректи ся, аби розходи погодити з приходами. А вже-ж що любов Хмиза в очах його жінки піднесла ся на багато ступнів. Він теж був радий. Потім Хмиз, працюючи в бюрі, нишком філософував на тему, чи згідливість і щастє подругів більше залежить від любови, чи від обопільного вирозуміня. Він прихилив ся до другого, але не вменшував також значіня любови і остаточно зробив висновок, що в подружнїм житю любов, се ідеал, а вирозумілість — його здійсненє.

Дома, звичайно по обідї Хмиз бував у піднесенім, веселім настрою. Для чоловіка, який в конечности довгий час тиняв ся по реставраціях, обід із домашньої кухні, товариство любої жінки все

складають ся в гармонію, яка викликає в його душі гарні почування. Хмиз тоді залюбки жартував.

— Боґусь, учім ся по руськи! — мовив раз жартуючи. Боґуміла допитливо видивила ся на нього:

— Адже добре розуміємо ся по польськи! — відповіла.

— А колись ти казала, що руська мова вельми гарна?! — пригадував Хмиз. — Варто навчити ся її.

— Е, то зовсім „до іннего“! — відповіла Боґуміла. Хмиз відчув незадоволене. Кажуть, у жарті буває половина правди. Ось і він жартуючи згадав колишні любові, а почувши відповідь жінки, вже уважав свій жарт за правду. Такої відповіді він не сподівався.

Немов бажаючи перемогти жінку він став силувано приказувати: — Люблю! — любиш?! — Ну, Боґусь!

Вона натомість із призирством відповіла: — Любас! — і додала: — Яке-ж то погане слово!

Хмиз був тим наче розторошений. Певнісінько мало прийти до острої суперечки національної, але Хмиз не мав легко запальної вдачі, тим то нараз замовчав і опісля обережно виминав усе, що могло зачіпити національність, полишаючи ту справу догіднійшій хвилі. І не довго потребував очікувати, бо Боґуміла сама розпочала бесіду про те.

— Отже наше подруже утраквістичне! — закинула раз нечайно.

— А хіба що?! — запитав Хмиз, удаючи недогадливого.

— З нього вийдуть хіба якісь „дзівольонгі“.

— А вже-ж вийдуть, коли ти сама се кажеш. Вийдуть дівчата, вийдуть легіні — мовив Хмиз, закидаючи в веселий тон. Боґуміла соромливо засьміяла ся.

Хмиз говорив дальше: — Бачу, ти невідродна дочка Еви, бо назвала річ властивим іменем. Справді наше подруже утраквістичне. Може воно не добре, що ми перед вінчанєм не порозуміли ся дотично наших національних справ, але при добрій волі те саме тепер можемо зробити. Я не думав і на будуче не бажаю яким будь способом обмежати твої національні почування. Найліпше буде, коли будемо держати ся кожде свого.

Боґуміла не відповідала ся, але було знати, що вона не конче так само гадала. Коли Хмиз почав подрібно обговорювати, як і чого вони мають держати ся, вона сказала насмішливо:

— Наш пан диктує нам права, слухаймо!

Хмиз не дав збити себе з пантелику.

— Леґіні будуть мої, дівчата твої, щось так, як між біблійним Яковом та Лаваном про вівці — силував ся жартувати Хмиз, аби придобрити жінку. Про руську мову вже не згадував. Той Хмизів націоналізм був ані широкий, ані глибокий, звичайно як у людини, що не бере участі в суспільнім житю. А проте Хмиз старав ся бути твердим Русином і берегти свій бік утравкізму. Його жінка йшла до костела, він ішов до церкви, хоч давнійше зовсім не робив того. Про те додививши ся, що його жінку супроводять кувини, він до старої сентенції: „Чорнило і молоду жінку не ставлять на вікно“ додав свій придаток: „і не пускають саму хоч би до костела“, тай від того часу перестав бувати в церкві, а додержував товариства жінці. Із щирої душі бажав обходити все руські сьвята, та на се просто не дозволяв руський календар, який усе опізнював ся. Відбувши польські сьвята виходило не економічно сьвяткувати ще руські. Хмиз раз зазначив словами своє утравкістичне право. Але Боґуміла відповіла:

— Не вже-ж польські сьвята потребують поправки?!

Так за недовгий час із націоналізму Хмиза остали ся тільки картки з упізненнями від руських товариств до заплати залеглих членських вкладок. Хмиз відчував те невідраднє своє положенє і хоч не бачив за собою вини, бо всю свою біду складав на той нещасливий утравкізм, усе таки став вининати знайомих Русинів, немов який винуватець.

Боґуміла дальше орудувала домашньою касою і подбала, що в їх домі висіли на стінах образи самих польських героїв, читало ся тільки польські газети, також книжки, в яких говорено про Русинів як про чужинців. При тім Хмиз почував ся у себе дома як чужий-чужениця і тому радо спішив до бюро і в загардливій праці шукав для себе спокою.

Та жура знайде чоловіка всюди і неминуче заколотить хоч як бажаний спокій. Наближала ся хвиля, коли Хмиз мав зістати батьком. Се незвичайна подія, до того вона посильтана в иншими преріжними справами, а для Хмиза була ще морочливою за-

гадкою: син, чи донька? На згадку про сина серце Хмиза кидало ся.

Отже син. Хмиз оживив ся, наче не той став. Радів сином. Та на світі нема повного щастя бо і в радощах чоловіка налягають скорбні думки. І Хмиз радіючи сином важко зітхав:

— Гей, гей, як би чоловік був знав таке, певнісінько був би не женив ся так.

Він перегадував своє минуле життя і відчував по нїм один несмак.

— Але як можна було знати, коли чоловік був закоханий. А любов осліплює! — розумував Хмиз ходячи по кімнаті. — Але чому я закохав ся в нїй? — якось самохіть приплило йому на гадку. Він ходив сюди туди, тріскав пальцями правої руки і шукав відповіді на те вперте питанє. Хоч як силував ся, ніяк не міг знайти бажаної відповіді. В міру того, як дивив ся очима уяви на жінку, йому виділо ся, що жінчин ніс не в міру довгий, при тім горбатий і уся вона якась така привяла, що він тепер не закохав ся-б у нїй. Натомість перед його уявою десь узяла ся инша мила постать жіноча: чорнявка з перкатеньким дрібку носом, повновида, свіжа, румяна, яку він стрічав на вулиці. Але Хмиз тутже затремтів, як зловлений злочинець, і почав обороняти ся проти спокуси:

— Годї! Адже-ж я жонатий чоловік і батько сина! Мушу любити свою жінку і справді люблю її. Але як би я колись був мав те знанє, був би не зважав і на любов тай не женив ся з нею і з нікотною Полькою, бо так мене з'їв той утраквізм, що стидаю ся порядним людям показати ся на очи. То не утраквізм, але остраквізм!...

Він знов повернув гадками до сина.

— Боґусь каже, що назву його Адам. Може воно на правду було-б утраквістично?!... Ніби так: На двоє баба ворожила. Але син мій. Тепер буду держати ся свого утраквізму і не попущу. Я дам синові таке імя, що ніякий утраквізм не зітре в нього руського знаку! — затяв ся Хмиз сам у собі і тріснув пальцями на обох руках.

Він знав, що з жінкою нема що говорити на розум про сю справу, тому дальше обдумав спосіб, як би свій намір хитро та мудро виконати. Придумав дати синові імя Юрцьо, а для

всього безпеки постановив задалегідь порозуміти ся зі сьвященником.

IV.

Боґуміла страх не злюбила імя дане синові при хресті.

— Треба мати руське уподобане, аби дати рідній дитині таке хамське імя! — з цілого серця докоряла чоловікови.

Хмиз виправдував ся і складав вину на сьвященника.

— Ніхто не сьміє кликати мою дитину якимсь Юрцьом. Ма-муся дає тобі инше, шляхотне імя: Казьо. Ах, Казіку мій! — жалісливо лебеділа Боґуміла над дитиною.

— Зви його, як хочеш, але метрики не переробиш! — підсьміхнув ся Хмиз у душі.

Ся суперечка швидко забула ся, бо Казік заповняв собою все вство родичів. Від тепер їх гадки, їх почування звертали ся до сина, перебігали побіч себе паралельно і не потребували зустрічати ся. Така маленька дитинка досить часто мирить роз'єднаних родичів.

З появою Казіка у Хмизів зродили ся нові, незнані дотепер роскоші, але і неминучі турботи. Між останніми виринуло також немаловажне питанє економічне. На разі Хмизи зрекли ся для Казіка своїх власних вигод. На будуче се питанє мав розв'язати аванс Хмиза.

Вже весна маіла землю буйними цвїтами, а урядники з притишеним серцем виглядали загального „шубу“ майового, аж нараз повіяв противний вітер тай зморозив усї надії.

Наступив небувалий до того часу „шуб“ урядників із заходу на схід Галичини. Підняв ся крик незадоволених.

— Кривда нам! — нарікав Хмиз враз із иншими покривдженими урядниками. І незадовго пішов другий „шуб“ — зі сходу на захід, наче той відплив моря. Тим другим разом пішли урядники Русини на Мазури. Звіяла ся війна в журналістиці.

— За що така кривда?! За що сам цвїт нашого народу висилаєте на заточенє?! — розпучливо кричали Русини.

— Аби „гайдамаків“ зробити нешкідливими! — відповідали Поляки.

Хмиз лишив ся на своїм місці, але скорчив ся, як той слимак у шкаралупці. Адже-ж і він був Русин, і його могли кинути

на Мааури, в яку будь діру. До нього долітали з польських газет тільки відгуки руських жалів, але він серцем відчував усі печалі, уявою бачив страшну погрозу, яка нависла над рідним народом, аж налякав ся за себе самого.

— Головою не розібеш муру! — сказав собі Хмиз і на щось махнув рукою. Він уже жалувал, що колись охрестив сина Юрцьом, бо був ладен позамітати за собою всі стежки. Натомість імя, придане Юрцьови мамою, стало перед ним уявляти ся як дошка ратунку, як дорогосказ. За се друге імя він тепер щирійше милував жінку, дивив ся на сина, як на свою одинокую надію, і залюбки повтаряв: Кавьо, Кавік, наче той купець, який справивши нову вивіску, вичитував із неї, що має на продаж.

Час ішов непомітною ходою і приніс Хмизам донечку Вандаю, спору пайку сподіваних і несподіваних клопотів, з тільки слабу надію на аванс. А вже-ж де тонко, там рве ся. При найблизшій „шубі“ Хмиза чомусь то поминули. Він попав у розпуку, бо сим разом порушено його славу як доброго і працювнитоного урядника. А жінка ще доклала свою пайку:

— Кайця вже пані радникова, а я — що?! Якесь нещасте хотіло, щоб ти женив ся зі мною!

— Богусь! хоч ти май дрібку милости для мене! Вже я знаю, який урядник Кайцин чоловік, і Бог свідок, що я нічим не провинив ся!

— Бо ти Русин! — люто відповіла Боґуміла.

— Який я Русин, який?! — розпучливо скричав Хмиз, розвівши перед жінкою руками. — Ти сама найліпше знаєш, який я Русин!

— Що я знаю, те знаю, — а вони тебе за такого мають!

— На се я нічого не пораджу! Хиба піди і скажи їм, що я не Русин! Скажи їм, що сама хочеш! — мовив пригноблений Хмиз не тямлячи себе самого.

Чи то під впливом чоловічих слів, чи Боґуміла сама знала практичне значінє приказки: Через святих до Бога, а через людей до людей, бо справді пішла по коліґаціях і довела до того, що її чоловік за короткий час вістав радником.

Хмиз радий не гаючись пішов до президії подякувати за аванс.

— Дивне ваше назвиско! — мовив шеф, приймаючи Хмиза на послуханє. — Хмідз... Хмідз?! — ви певно в Литви і — шляхтич,

але живемо в ері демократизму, то з тим ніхто не числить ся. Видатна праця пана радника мені подобає ся! — мовив шеф на прощанє.

Розрадуваний Хмиз вискочив із президії в нестямі і спішив до дому, трохи не летів. По дорозі думав про Боґумілу.

— Золота жінка... Нічого й казати — воно добре, як жінка тримає чоловіка в руках — інакше чоловік міг би пераз забути ся...

Від тоді він іще дужше тупцював коло жінки, придумував для неї чемности, обьявляв перед нею свою униженність, а їй не міг придати ціни.

Секретарі руських товариств вчитавши в газетах номінацію Хмиза на радника, пригадали собі його, як старого грішника в плаченю членських вкладок. Вони як стій вислали до нього патріотичні письма, заразом пригадуючи про його залеглости, та погрожуючи виписанєм із членів товариства. На прикінці все таки побажали Хмизови доброго здоровля на його високім становищі і поручили руську справу його широко звісному патріотизмови.

Хмиз остобісієв діставши такі письма.

— Чого ті Русини хочуть від мене?! Я вже досить натерпів ся за ту якусь їх справу! То чисто руська нахабність насилати комусь такі письма! Який я вам Русин?! Моя прабабка була Полька, а імя моє каже, що я з Литви! — лютував Хмиз. — Виписуйте мене з членів, бо я не Русин, я сам того хочу і з Богом Парасю! — вимовив Хмиз останні слова по руськи і мабуть не завважуючи, що тою Парасею вістав таки він сам.

V.

Із радника Хмиз скоро дістав ся на становище шефа бюро. На тім новім становищі мав виконати частину завдання, яке повинно було краєви привернути добру славу. Опозиційні краєві посла до парламенту виволікли там перед публичний суд добру пайку краєвих брудів. Краєві патріоти всяко усовіщували опозицію: що слабі сторони всюди мусять бути, що недобра та птиця, яка своє власне гніздо каляє, але опозиціоністи заєдно і трохи не кождий уступ своїх бесід кінчили: Пане міністре, вже раз вичистіть сю Автієву стайню!

Може все було би скінчило ся філософічною мовчанкою, як би не примховата Швабня, що сіла на виволічені брудя, як

на політичного коника і давай гарцювати на ній таки не по лицарськи. В парламенті і в пресі гомонів осоружний гук: Польніше віртшафт! шляхціцен-віртшафт!

Для верховодного в краю сторонництва настав справдішній судний день. Неминуче треба було зарадити лиху. І захитали ся президіяльні крісла різних шефів, аж їх властителі позсували ся з них. На порожні місця повискакували інші особи, що мали не легке завданє латати пошарпану краєву славу. Тоді саме Хмиз вискочив на шефа бюро.

Хто знав його тільки з домашнього життя, той певно тільки плечима здвигав, але публична опінія, то-б то часть краєвої преси надійно супроводжала його на нове становище. „Пан Діонізіюш Хмідз, з походзєня Литвин, щирій Поляк, без минувшини, — але то для нього як раз добре, бо на чистій карті життя можна багато записати“ — повтаряли газети одна за другою.

Vox populi — vox Dei! Пан Хмідз був зовсім инший у бюрі, як дома, наче всю свою енергію неспотребовану дома ніс до бюро, але справді він був під впливом фізичного правила: Як клин поперти клином, то він дужше тисне на боки. Хмідза пригнітала дома Богуміла, а він притискав урядників у бюрі. І як раз такий шеф був потрібний.

Останніми часами до урядів стали напихати ся різні „земняни“, що не хотіли топтати своїми ногами невдячну землю. Вони приходили до уряду наче на забавку. Пан Хмідз мав під своєю рукою також таких панків. Отже він від разу наложив їм гамулець і стягнув їх коротко:

— Панове, жиємо в ері демократизму і повсюдної праці. Ми мусимо забути свої шляхотні традиції і інтензивною працею сповнити наше завданє супроти краю, супроти суспільности, — мовив новий шеф до підвладних урядників, заповідаючи нову еру.

За влади Хмідза по бюрі повіяв іще один небувалий вітер. Один із молоденьких урядників, Русин, приносив до бюро газету „Діло“.

Пан Хмідз із далека пізнав товсті букви газети і зробив властителеви строгий докір:

— Ви бавите ся в політику! Урядник повинен бути урядником і тільки урядником і ніякої політики я не стерплю!

Урядники нахилили ся при столах, працювали загарливо і тремтіли перед контролею шефа, бо той у пальцях мав знанє,

кілько за який час повинен зробити урядник. Стоси записаного паперу наростали, а праця заєдно поглиблювала ся. Ц. к. Камера колись завинила ц. к. Касї 2 сотики. Про се списано десять лібер паперу, але справу таки виведено на чисту воду. Тай чимало ріжних залеглостей повинаходжено. Пан Хмідз найбільше уваги звернув у сей бік: вичистити стайню! — Правительство мусить своє дістати! — мовив він, видаючи відповідні зарядженя. Поселах і по містах розбігли ся ексекutori.

Мужики тільки плечима здвигали, як ті комісарі тягли з їх загород що попало під руки. Газди звичайно держали в руках жмути квітів на заплачені податки і божили ся, що пани в урядї казали, що всьо заплачене, а газдинї плакали і лихословили комісарям. Деякі жінки хитро заманювали ексекуторів до комор і там замикали їх, инші, дужші обороняли ся кочергами від тих гостей. А вже-ж увесь той хитрий та войовничий нарід опісля опинив ся в криміналах.

Розуміть ся, руські газети і руські послы виволікли сю справу на ширший сьвіт. Пана Хмідза мабуть гризла совість, чи щось таке, бо він часто приповідав: — Руський хлоп нероба і з натури лїнвий, треба його примусити до праці; а коли він не годен заплатити те, що правительство мусить дістати, то для нього нема житя, він вигине, а його місце вступить хто инший, що буде тільки корисним для культури... Числа статистичні дають такий самий вислід — твердив пан Хмідз, покликаючи ся на краввих статистиків.

По при бюровій праці пан Хмідз займав ся також, як він мовив, справами обивательськими. Він розсилав до підвладних урядників письменні поклики до ріжних грошевих складок, особливо на будову твердинь католицизму на східніх „кресах“. Справдї ті поклики виходили від його жінки, але без його впливу вони певнісїнько були би вістали ся тільки покликами.

Ексекutori упоравшись із мужиками, пішли по панських дворах. На те весь мир божий витріщив очи. Доси такого ще не бувало; нікому на думку не приходило, щоб пани-дідичі мали податкові залеглости і щоб до них було можна посилати осоружних ексекуторів. Аж за влади пана Хмідза стало ся таке. Приватна опінія мовила, що се зробили урядники Мазури. Коли хлоп має ексекуцію за кілька сотиків, може мати ексекуцію пан-дідич, якого залеглости більші, як дідичні добра — говорили буцім то урял-

ники спроваджені в західної Галичини. Дуже можливо, бо в Ма-
зура инша душа.

І було зробило ся тихо, так тихо, що ніхто навіть не спо-
дівав ся, аби пан Хмідз провалив ся із становища шефа. Пу-
блична опінія твердила, що він пішов у заслужений стан спо-
чинку. Дехто прощав його як закатуреного гайдамаку; дехто мо-
вив, що Хмиз дістав по пальцях. А вже-ж Хмизови як людині
вже давно пішло було в полудня.

